

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

проф. Студеняк І.П.

«*Вересень*» 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**УКРАЇНА В СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ ДОКТРИНАХ**

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Вибіркова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2016

Робоча програма навчальної дисципліни «Україна в сучасних вітчизняних і зарубіжних геополітичних доктринах» для здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні: доктор філософії/Doctor Philosophy (Ph.D) галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми Політологія/Political Science.

Розробник:

Вегеш М. М., професор, доктор історичних наук, в. о. завідувача кафедри політології і державного управління

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології і державного управління.
Протокол № 12 від 25 червня 2016 року.

В. о. зав. кафедри _____ (проф. **Вегеш М.М.**)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено методичною комісією кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Протокол № 5 від 24 червня 2016 року.

Голова _____ (доц. **Зан М.П.**)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	2-ий	2-ий
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для очної форми навчання: 9 аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача – 5	1-ий	1-ий
	Лекції:	
	20	10
	Практичні (семінарські):	
	18	-
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	52	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни «Україна в сучасних вітчизняних і зарубіжних геополітичних доктринах» є вивчення деяких вітчизняних і зарубіжних концепцій української геополітики з найдавніших часів до сьогодення. Здобувач ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) повинен **знати**: програмний матеріал дисципліни; геополітичні дослідження вітчизняних вчених; основні концепції зарубіжних геополітичних шкіл; фундаментальні геополітичні праці про місце і роль України у сучасних міжнародних відносинах; тенденції розвитку сучасної геополітики та сучасного міжнародного процесу; місце України у процесах європейської інтеграції, євроінтеграційні перспективи України; історію становлення і розвитку відносин України із країнами Центральної та Східної Європи, США тощо. Здобувач повинен **вміти**: об'єктивно і критично аналізувати основні світові геополітичні концепції та доктрини; характеризувати і визначати концептуальні основи зовнішньої політики України; визначати магістральні напрями зовнішньої політики України на сучасному етапі; характеризувати європейську та євроатлантичну парадигму української політики; давати оцінку стану відносин України з державами Центральної і Східної Європи, США і Канади; синтезувати та узагальнювати складові і напрями української геостратегії; аналізувати основні етапи та еволюцію геополітичного курсу України після проголошення незалежності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню для здобувачів ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких компетентностей:

- 1) інтегральної компетентності:
 - здатність особи розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики (ІК);

2) загальних компетентностей:

- навички критичності та самокритичності. Здатність рецензувати публікації та презентації, а також брати участь у міжнародних наукових дискусіях, висловлюючи та відстоюючи свою власну дослідницьку позицію;
- абстрактне обґрунтування та моделювання задачі. Здатність визначати відповідні задачі та окреслювати їх таким чином, щоб просувати та трансформувати наукові знання та розуміння;
- якість та етичні зобов'язання. Знання стандартів і типу мислення, необхідних для наукового дослідження та опублікування, включаючи критичну обізнаність та інтелектуальну чесність;
- комунікація. Здатність писати наукові тексти рідною й іноземною мовою, розмовляти та слухати, представляючи складні задачі фахівцям та нефахівцям з різних країн світу; знання про використання та модальність медіа;
- працювати самостійно; керування часом. Здатність організовувати набуття теоретичних та практичних інструментів, скеровуючи зусилля і об'єднуючи результати різних досліджень та аналізів, представляючи остаточний результат до визначеного кінцевого терміну;
- міжособистісні здібності. Співпраця в місцевому та міжнародному середовищі, щоб завершити спеціальні завдання, пов'язані з дисципліною (збір та опрацювання даних, розвиток аналізу, представлення та обговорення результатів).

3) професійних компетентностей:

- база знань. Глибокі обґрунтовані знання політичних процесів та міжетнічних і міжцивілізаційних взаємин; детальні знання спеціальної області дослідження в поєднанні зі знаннями загальної наукової дискусії та внеску до індивідуальної політологічної області дослідження;
- інформаційний менеджмент. Здатність визначати, мати доступ, аналізувати та поєднувати інформацію з різних джерел, документів та текстів для розгляду відповідних задач;

- знання ресурсів (включаючи ті, що базуються на ІКТ), доступних для дослідження в спеціальній політологічній області та суміжних областях;
- аналіз документів. Здатність знаходити, відбирати, контекстуалізувати та інтерпретувати значні обсяги документального, монографічного та нормативно-правового матеріалу;
- індивідуальне дослідження. Здатність планувати та на основі дослідження робити внесок до політологічних знань, пов'язаних з важливою задачею, що відповідає якості матеріалів для друку.
- розробка програми та менеджмент. Розуміння та здатність застосовувати на практиці принципи спільного дослідження в політології і поведінкових науках;
- здатність володіти інформаційно-комунікаційними технологіями та методичними основами їх застосування в освітньо-науковій політологічній діяльності; впроваджувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для розв'язання освітньо-наукових політологічних завдань, моделювання, моніторингу та опрацювання результатів політологічних досліджень.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) у подальшому орієнтуватися в проблематиці

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія» (третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), вивчення навчальної дисципліни «Україна в сучасних вітчизняних і зарубіжних геополітичних доктринах» повинно забезпечити досягнення здобувачами ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання
Здатність об'єднувати (синтезувати) та обговорювати публікації, в межах та поза областю дослідження.
Здатність детально розробляти та переконливо презентувати групі кваліфікованих дослідників добре обґрунтований план дослідження для вирішення важливого завдання.
Здатність завершити розширене оригінальне дослідження, що базується на критичному розгляді джерел та забезпечене необхідним науковим апаратом таким, як нотатки, бібліографія та публікація відповідних документів.
Здатність презентувати результати дослідження в науковому та ненауковому контекстах, усно та письмово, у формі наукових семінарів, наукових зустрічей та громадських ініціатив (соціально-орієнтовані робочі зустрічі).
Здатність представляти свої результати дослідження іноземною мовою.
Здатність ефективно планувати час для отримання необхідних результатів, що підтверджено колоквиумами, які відбуваються кожного року впродовж чотирьох років, та остаточним захистом.
Здатність аналізувати та посилатися на відповідні основні політологічні роботи в письмовій формі, через усні виступи та презентації, в дисертації, знання дискусій та трендів.
Обізнаність та здатність взаємодіяти інтелектуально з найновішими політологічними дослідженнями в спеціальній області дослідження.
Здатність використовувати облікову інформацію з архіву, бібліотечні каталоги та найновіші ІКТ-ресурси, щоб локалізувати джерела та документальний матеріал, корисний для свого власного дослідження.

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичне есе;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточне оцінювання	Години
Тема 1	2
Тема 2	4
Тема 3	4
Тема 4	4
Тема 5	4
Тема 6	4
Тема 7	4
Тема 8	4
Тема 9	4
Тема 10	4
Тема 11	4
Тема 12	4
Тема 13	2
Тема 14	2
Самостійна робота	50
Разом	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	20
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10
Есе	1	10
Реферат	1	10
Самостійна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання самостійної роботи

Мінімальний поріг для допуску до самостійної роботи становить 10 балів. Самостійна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики навчального курсу, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку геополітичних процесів в Україні. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання самостійної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до *«Положення про порядок та методичку проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному*

університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		Диференційована	недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. ГЕОПОЛІТИКА ЯК НАУКА. ТЕОРЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ГЕОПОЛІТИКИ

Поняття і сутність геополітики. Причини і час появи геополітики. Ставлення до геополітики у Радянському Союзі. Рудольф Челлен про сутність поняття «геополітика» (1916 р.). Розуміння геополітики Фрідріхом Ратцелем у «Політичній географії». Відмінність геополітики від політичної географії. Визначення геополітики Карлом Хаусхофером у журналі «Zeitschrift für Geopolitik». Геополітичні епохи (силові поля). Фактори силових полів. Основні закони геополітики. Закон фундаментального дуалізму. Телурократія (сухопутна могутність або Континент, Суша). Таласократія (морська могутність або Море). Закон посилення фактору простору в людській історії. Закон синтезу суші та моря. Зміст концепції рубіжної комунікації Володимира Дергачова. Система «Море – Берегова зона («Rimland») – Континент («Heartland»)). Категорії геополітики. Два види категорій. Контроль над простором. Методи і функції геополітичної науки. Три групи методів: 1) загальнонаукові; 2) логічні; 3) емпіричні. Функції геополітики: гносеологічна, прогностична, управлінська, ідеологічна. Складові геополітики. Концепції географічного детермінізму. Военно-стратегічні теорії. Теорії цивілізацій.

Тема 2. НІМЕЦЬКА ГЕОПОЛІТИЧНА ДУМКА ПРО УКРАЇНУ

Біогеографічна концепція держави Ф.Ратцеля (1844-1904). Геополітична концепція Середньої Європи Фрідріха Науманна (1860-1919). Праця «Середня Європа» (1915). Витоки ідеї серединності Німеччини. Головна лінія роботи Ф. Науманна. Поняття «економічна тюрма». Поділ країн Центральної Європи: провідні та нейтральні. Місце і роль України у європейському співтоваристві.

Українське питання в німецькій теоретичній геополітиці. Макс Вебер (1864-1920) про українську проблему в Європі. Проблема насильства і держави у праці «Політика як покликання і фах» (1919). Політика вільного об'єднання Середньої Європи. Ідея незалежної України у М. Вебера. Рух «Середня Європа» і німецько-слов'янсько-південносхідноєвропейська федерація. Еволюція поглядів М.Вебера у розумінні українського питання. Протилежність українського та російського менталітету в оцінці М.Вебера. Бачення української проблеми в Акселя Шмідта. «Німецько-українське товариство» і часопис «Україна». Праця А.Шмідта «Україна. Країна майбутнього» (1939). Аналіз подій від Київської Русі до червня 1939 р. Оцінка подій періоду Карпатської України.

Теорія «континентального блоку» Карла Гаусгофера (1869-1946). «Велика Японія» (1913), «Кордони в їх географічному і політичному значенні» (1927), «Панідеї в геополітиці» (1931), «Статус-кво й оновлення світу» (1939), «Континентальний блок» (1939), «Геополітика Тихого океану», «Японська імперія в її географічному розвитку», «Світова політика сьогодні». Створення і видання журналу «Zeitschrift für Geopolitik» (1924-1941). Німеччина і Росія – ядро Євразійського союзу (можливість приєднання Японії і Китаю). Україна як складова частина СРСР в геополітичній концепції К. Гаусгофера.

Геополітична концепція Карла Шмітта. «Політична теологія» (1922), «Поняття політичного» (1927), «Порядок великих просторів у праві народів, із заборонаю на інтервенцію для чужих просторові сил» (1939), «Земля і море» (1942), «Номос Землі» (1950), «Планетарна напруженість між Сходом і Заходом та протистояння Землі і Моря» (1959).

Геополітичні погляди Юргена Габермаса. «Розколотий Захід». Юрген Габермас про європейські перспективи України у передмові до книги «Залучення іншого: Студії з політичної теорії» (2006). Ю. Габермас про ситуацію в Європейському Союзі та перспективи України: брак демократії – не специфічно українська проблема, вона характерна для всього українського простору; не поставлена крапка в національно-державному проекті України, становленні

стійкої політичної нації; проблема солідарності та браку соціальних інститутів, розрив між громадськістю та політичними елітами в Україні.

Мартін Єрабек про німецько-східноєвропейські відносини і проблему східного розширення ЄС. Карл Шльогель про важливість координації зусиль між Німеччиною і країнами Східної Європи з метою поширення зони миру, процвітання і стабільності. Праця К. Шльогеля «Український виклик. Відкриття європейської країни». Аналіз відомим німецьким славістом історичного значення для європейської ментальності Помаранчевої революції та революції гідності. Проблематика домінування Росії у загальному баченні Східної Європи німецькою політичною елітою (Андреас Умланд). Україна – своєрідний тимчасовий «вакуум влади» між ЄС і Російською Федерацією (В. Шнайдер-Детерс). К.-Г. Вельманн про «активну європейську політику щодо України». М. Заппер і А. В. Вендланд про незнання європейцями сучасної України (аналіз подій після революції гідності та під час українсько-російського збройного протистояння). Праця Г. Гаусманна «Україна і Європа в німецьких політичних дебатах (2013-2015)». Сучасна Україна в дослідженнях Х. Мауля, Г. Хельманна і Е. О. Сцемпіеля. Берлінська дослідна група Фонду Фрідріха Еберта про «нову європейську ідеальну модель».

Тема 3. АНГЛІЙСЬКА ШКОЛА ГЕОПОЛІТИКИ І УКРАЇНА

Геополітична теорія Гелфорда Макіндера (1861-1947). «Британія і Британські моря»(1902), доповідь «Географічна вісь історії» (1904), «Демократичні ідеали та реальність» (1919), «Кругла планета і завоювання світу» (1943). Визначальна роль простору. Поняття «центральне» в теорії Г. Макіндера. Стратегічне розташування Росії. Україна в системі геополітичних координат. Геополітична модель світу. Планетарне значення Євразійського континенту. «Серце світу» або Гартленд (Heartland) як «осьовий регіон» світового панування. Території виділені Г.Макіндером до «осьового регіону». «Великий внутрішній півмісяць» або Рімленд (Rimland). «Зовнішній півмісяць» як Світовий острів. Ідея геополітичного дуалізму: зіткнення телурократії і таласократії.

Геополітичні концепції «Нової Європи» і «циклів гегемонії». Проект «Нової Європи» Р. Сетон-Вотсона. Співпраця Р. Сетон-Вотсона з Т. Г. Масариком. Створення незалежних держав у Європі з розпадом імперій – умова, що відповідає інтересам Старого Світу. Підтримка слов'янської незалежності. Проблеми незалежності України у поглядах Р. Сетон-Вотсона. Сутність концепції «циклів гегемонії» Пітера Тейлора. Геополітика націй Р. Купера. Праця «Розлом націй. Порядок і хаос ХХІ ст.». Три типи держав: псевдодержави, модерністські та держави добровільно обмеженого суверенітету. Місце Європи у сучасній світовій геополітиці. Захід як гарант світової стабільності. Консолідація Заходу. Західна «ідентичність» – елемент єдності членів атлантичного союзу. Принципи єднання. Відмінність європейської моделі ринкової економіки від американської як фактор посилення ідеологічного і культурного розколу між Європою й Америкою.

Геополітична концепція Майкла Геффернена. Європа: історична географія ідеї. Хто така Європа? Геополітика *fin-de-siecle*. Земля та влада: геополітика миру та війни. Європейський ідеал: єдина в розділенні, розділена в єдності. Ідеї Європи у ХХІ ст. Норман Дейвіс про поділену й неподільну Європу. Сучасні українсько-польські взаємини через призму минулої історії (Н. Дейвіс. Боже ігрище. Історія Польщі).

Тема 4. АМЕРИКАНСЬКА ГЕОПОЛІТИЧНА ДУМКА І УКРАЇНА

Геополітична концепція Збігнева Бжезінського. Геополітична праця «Велика шахівниця» (1997). Євразія – світова шахівниця геополітичної гри за глобальне верховенство. Стратегія керування геополітичними інтересами. США як арбітр у справах Євразії. Глобальність американської гегемонії. Чотири вирішальні сфери глобальної влади: військова, економічна, технологічна, культурна. Риси нового міжнародного порядку під верховенством США. Підпорядкування інтересам США Євразії. Визначення З.Бжезінським американської геостратегії в Євразії. Характеристики країн групи «активних геостратегічних гравців» і групи «геостратегічні осі». «Відставний геополітичний гравець». Україна як новий і важливий простір на євразійській шахівниці (геополітична вісь). З. Бжезінський

про роль України на просторах Євразії: Україна – новий і важливий простір на євразійській шахівниці, є геополітичною віссю, тому що саме її існування як незалежної країни допомагає трансформувати Росію; без України Росія перестане бути євразійською імперією, а радше стала б переважно азіатською імперською державою; якщо Москва здобуде контроль над Україною з її 52-мільйонним населенням і величезними ресурсами, а також із виходом до Чорного моря, Росія автоматично знову здобуде необхідні засоби для того, щоб стати могутньою імперською державою, що охоплюватиме Європу і Азію; втрата Україною незалежності матиме негайні наслідки для Середньої Європи, перетворюючи Польщу в геополітичну вісь на східному кордоні об'єднаної Європи.

Цивілізаційна геополітика Самуеля Гантінгтона. Біографічні дані. Основні праці: стаття «Зіткнення цивілізацій?» (1993), книга «Зіткнення цивілізацій і перетворення світового порядку» (1996). Закінчення «холодної війни» і перетворення світової політики у багатополосну і поліцивілізаційну. Домінування культурних відмінностей. Національні держави – головні суб'єкти світової геополітики. Посилення культурної детермінанти у поведінці держав. Визначення локальної політики як політики етнічної. Глобальна політика – це політика цивілізацій. Зіткнення цивілізацій, а не суперництво наддержав. Сутність чотирьох складових поліцивілізаційного підходу геополітичної схеми С. Гантінгтона. Зміст поняття «природа цивілізацій». Вісім цивілізацій: сінська, японська, індуїстська, ісламська, православна, західна, латиноамериканська, африканська. Три фази взаємовідносин між цивілізаціями. Умови формування нинішньої поліцивілізаційної системи. «Повстання проти Заходу». Аналіз термінів «універсальна цивілізація» і «давоська культура». Суть західної цивілізації. Три варіанти реакції не-західних суспільств на експансію Заходу. Дві точки зору вчених і С. Гантінгтона на Захід після закінчення «холодної війни». Три основні аспекти занепаду Заходу. Фактори аналізу С.Гантінгтоном процесу занепаду. Азіатський виклик східно-азіатських цивілізацій. Об'єднання народів і країн з подібними культурами. Спільність культури і цивілізації – чинник формування нових союзів і об'єднань. Тотожність політичних кордонів культурним. Культурні

співтовариства. Лінії розлому між цивілізаціями – це лінії конфліктів у глобальній політиці. «Хто ви?». Культурна ідентичність країни. Чотири ступені економічної інтеграції. Культурна спільність як основа економічного співробітництва. Характеристика складових структури цивілізації: країни-учасниці; стержневі держави; країни-одинаки; розколоті країни; розірвані країни. Визначення кордонів Заходу. Росія й Україна в оцінці С. Гантінгтона.

Геополітична концепція Френсіса Фукуями. «Кінець історії й остання людина» (1992), «Довіра» (1995), «Великий розрив» (1999), «Наше постлюдське майбутнє. Наслідки біотехнологічної революції» (2002). Сутність поняття «кінець історії». Ядра-центри. Тріумф західної ліберальної демократії (наприкінці ХХст.) і доктрини індивідуальної свободи та суверенності народів. Значимість політичного лібералізму. Ф. Фукуяма про сучасне геополітичне становище України та перспективи майбутнього.

Генрі Кісінджер про американську зовнішню політику. Роберт Каган про роль США в новому світовому порядку та війни В. Путіна. Річард Куглер про національну безпеку в умовах глобалізації хаотичного світу. Доповідь Р. Куглера «Розширення НАТО. Російський фактор». Ідеї щодо руйнування Євразійського геополітичного простору і сприяння входження України до євроатлантичних структур.

Тема 5. СУЧАСНА ФРАНЦУЗЬКА, БЕЛЬГІЙСЬКА І НІДЕРЛАНДСЬКА ГЕОПОЛІТИЧНА ДУМКА ПРО УКРАЇНУ

Теорія циркуляції, школа «внутрішньої геополітики» і геоекономічний підхід у французькій теоретичній геополітиці. Геополітичні погляди Жана Готтмана (1915-1994) в праці «Політика держав та їх географія» (1952). Геополітична течія «нові права», «геополітична белетристика» та геополітика П. Галлуа і Б. Варюсфеля. Ален де Бенуа – засновник геополітичної течії «нові права».

Сучасні французькі геополітичні концепції та місце в них України. Патріс Гурден про чинники, що призводять до слабкості України: незахищеність регіонів України з півдня; повна енергетична залежність від Росії промислових

підприємств, розташованих перш за все у східній частині країни; застаріле обладнання та тісні зв'язки з Росією. Українська роль буферної зони – головна причина слабкості України. П. Гурден про негативний вплив на сучасне геополітичне становище України демографічного фактору: зменшення кількості населення; погіршення показника народжуваності; старіння населення; регіональна економічна нерівність; етнічна неоднорідність.

Паскаль Маршан про особливості формування території України, її населення, характер економічного розвитку, перспективи відносин з ЄС і Росією. Взаємозалежність української та російської економік та негативні наслідки українсько-російської політичної кризи. Александр дель Валь про українську кризу в контексті взаємин Україна – НАТО. Жан Бернар Пінатель і його праця «Україна в кризі, ключова країна для Європейської будівлі». Сценарії для майбутнього розвитку України: інтеграція з ЄС; розділення; фінляндизація; зв'язуючи ланка Євразії. Невідповідність України критеріям ЄС: 1) політичні критерії: правова держава, стабільна демократична система та захист меншин; 2) економічні критерії: життєздатна ринкова економіка та дієздатність в умовах конкуренції всередині ЄС; 3) приведення національного законодавства у відповідність із загальноєвропейським. Ж. Ж. Вюжік про українську кризу та третій геополітичний шлях. Україна – зв'язуюча ланка в євразійському проекті. «Відживлення демократії» Жана-Франсуа Ревеля. Геополітика Європи Мішеля Фуше. Дослідник про причини віддалення європейських перспектив України, про почуття «зрадженості» серед представників української еліти. Геополітичні погляди і «українське питання» у формулюванні Еммануеля Тодда.

Бельгійська геополітична думка. Геополітична концепція європейського «дисидента» Жана Тіріара (1922-1992). Застосування принципу «автаркії великих просторів» Ж.Тіріаром. «Європейська імперія» як протиположна США. Теорія централізованої континентальної держави-нації. Науково-раціоналістична геополітика Робера Стойкерса. Журнали «Орієнтасьйон» і «Вулуар».

Нідерландська геополітична думка. Марсель Х. Ван Херпен і його праця «Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого» (2015). Корені

російського імперіалізму: географічне положення; економічна система; сталі традиції експансії; свідомо політика експансії, реалізована керівними елітами російської влади. Взаємозв'язок російського деспотизму і російського імперіалізму. Російські теорії легітимізації імперської експансії: православ'я, панславізм, комунізм. Симбіоз держави і церкви. Від панславізму до расизму. Використання національної пропаганди через лідерів. Нова ідеологічна тріада в Росії: православ'я, владна вертикаль, суверенна демократія. Великі проекти Путіна: повернення до СРСР (від об'єднання держав до російсько-білоруського союзу); митний союз із політичним натхненням; ОДКБ – Варшавський договір у міні-версії; Шанхайська організація співробітництва – двосічний меч. Євразійський союз. Новий імперський проект Путіна. Спроби повернення України на орбіту російських впливів. Непродумана політика Б. Обама щодо Росії. Наслідки кризи в Україні для Польщі. Стратегічні цілі В. Путіна в Україні. Гібридна війна Російської Федерації проти України. М. Х. Ван Херпен про майбутні сценарії розвитку політичної ситуації в Україні: сценарій «Донбас»; сценарій «Новоросія»; сценарій «Новоросія плюс Придністров'я»; сценарій «Повний аншлюс». Недооцінка агресивності Росії в ЄС і США.

Тема 6. УКРАЇНА В ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ЄВРАЗІЙСТВА

Зародження і розвиток ідей євразійства. Головна тема євразійства. Принципи телурократії як геополітичне підґрунтя євразійства. Ідейні основи формування концепції євразійства. Визначення євразійства. Соціальне середовище появи євразійства. Час і місце формального народження євразійства. Засновники євразійського руху. Сутність євразійства: самобутність Росії-Євразії. Великий Євразійський степ і рубіжна комунікаційна функція. Поняття «кордону» в євразійській концепції боротьби Лісу і Степу. Термін «місце розвитку». Геополітичні ідеї князя Миколи Сергійовича Трубецького (1890-1938). Основні праці: «Європа і людство» (Софія, 1920), «Про туранський елемент у російській культурі» (Берлін, 1925), «Ми та інші» (Берлін, 1925), «До проблеми російського самопізнання» (Софія, 1927), «Про істинний і неправдивий націоналізм»,

«Спадщина Чингісхана», «Російська проблема», «Погляд на російську історію не із Заходу, а зі Сходу». Сутність культурного перевороту ХХст.: криза і вичерпність західноєвропейської культури. Росія-Євразія. Спільність історичної долі євразійських народів. Велич постаті Чингісхана. Три традиції-умови єдності євразійського геополітичного простору середньовіччя. Розуміння націоналізму як істинного самопізнання («пізнай самого себе» і «будь самим собою»). Геополітичної ідеї Льва Платоновича Карсавіна (1882-1952) у праці «Схід, Захід і російська ідея» (1922). Теорія євразійства Георгія Володимировича Вернадського (1887-1973). Сторінки біографії. Праці: «Нарис російської історії» (1927), «Дослідження історії Євразії», «Ланки російської історії». Визначення процесу створення Росії-Євразії. Періоди боротьби між «Лісом» і «Степом». Джерела становлення Московської держави. Модель євразійської держави Миколи Миколайовича Алексєєва (1879-1964). Сторінки біографії. Основні праці: «Російський народ і держава», «Євразійці і держава», «Сучасне становище науки про державу і її найблищі завдання», «Теорія держави» (1931). Уявлення про «ідеократичну державу». «Демократичність» євразійської державної моделі. «Держава правди». Фактори впливу на становлення російського правознавства. Три основні риси євразійської держави.

Геополітична концепція євразійства Петра Миколайовича Савицького (1895-1968). Сторінки біографії. Редагування «Русской мысли», «Евразийского вестника», «Евразийских хроник». Основні праці: «Степ і осідлість» (1922), «Євразійство» (1926), «Росія – особливий географічний світ» (1927), «Геополітичні нотатки про російську історію» (1927), «Про завдання кочівникознавства» (1928), «Місце розвиток російської промисловості» (1932), «Географічні та геополітичні основи євразійства». Єдність сфери «євразійства» і сфери слов'янофільства. Сутність витоків євразійської геополітичної концепції: відчуття континенту. Роль «татарщини» у процесі формування Росії-Євразії. Зміст поняття «місцерозвиток». Глобальний і локальний місце розвиток. Євразія як інтегральна форма місцерозвитків.

Ідеї євразійства в пасіонарній теорії етногенезу Льва Миколайовича Гумільова (1912-1992). Сторінки біографії. Основні праці: «Етногенез і біосфера Землі», «Стародавня Русь і Великий Степ», «Географія етносу в історичний період», «Кінець і знову початок», «Ритми Євразії» та інші. Зміст пасіонарності теорії етногенезу. Вибух етногенезу. Сутність поняття «пасіонарність». Хронологічний вимір пасіонарності і гомеостазу. Суперетнос. Спад пасіонарності. Фаза надлому етносу. Інерційна фаза. Критична точка пасіонарності. Фазовий перехід. Питання одного гігантського суперетносу. Етнічна домінанта певного конкретного суперетносу. Пасіонарний поштовх тюрко-слов'янського злиття. Сплав етносів і симбіоз Лісу і Степу. Концепція зміни поколінь. Етнос – маргінальне явище біосфери і соціосфери. Контактна зона «етнос – ландшафт». Людина-маргінал. Процеси етногенезу в Євразії (на сході, на заході, на півдні, на півночі). Відрив від ландшафту «місцезовитку». Етнічна компліментарність. Позитивна компліментарність народів Давньої Русі і Великого степу. Негативна компліментарність. Головне завдання пасіонарної теорії етногенезу. Характеристика основних форм контактів етносів: 1) симбіоз (взаємовигідний); 2) ксенія (нейтральний); 3) химера (негативний). Кордони Євразійського мегаконтиненту. Три регіони Євразії: 1) Висока Азія (Монголія, Джунгарія, Тува, Забайкалля); 2) Південний район (Казахстан і Середня Азія); 3) Західний район (Східна Європа). Етнічний склад населення Євразії. Етнічне формування великоросів як союз Лісу і Степу. Симбіоз етносів. Монголо-татарська навала як джерело нового пасіонарного поштовху Давньої Русі. «Іго» як змішування крові. Монголи-християни. Причинно-наслідковий ланцюг етногенезу.

Сучасні неоєвразійські геополітичні концепції. О. Дугін і концепція «російської цивілізації».

ТЕМА 7. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Основні геополітичні вектори-орієнтири в громадсько-політичній думці України у першій половині XIX ст. Ідея створення вільної федерації слов'янських народів (Україна, Польща, Росія та інші слов'янські держави) у програмних

документах «Товариства об'єднаних слов'ян». Геополітичні аспекти в діяльності «Малоросійського товариства» (В. Лукашевич, С. Кочубей, В. Тарновський, П. Капніст, І. Котляревський та ін.). Ідея слов'янської федерації в програмних документах і працях членів Кирило-Мефодіївського товариства (М. Костомаров, М. Гулак, В. Білозерський, Т. Шевченко, О. Навроцький, О. Маркович, П. Куліш). Слов'янофільська орієнтація як геополітичний вектор в працях І. Франка, Р. Лащенко і М. Грушевського. Геополітична думка в Україні другої половини ХІХ ст. Західноєвропейська орієнтація М. Драгоманова. Обґрунтування ним необхідності зв'язків України і Росії із Західною Європою.

Геополітична ідея Чорноморсько-адриатичної федерації українців, чехів, словаків, сербів та хорватів у працях С. Шелухіна (1864-1938) і С. Томашівського (1875-1930). Ю. Липа та його концепція створення Чорноморсько-балтійської федерації з включенням до її складу Польщі, Литви, Білорусії та України. С.Рудницький про розширення суб'єктів Чорноморсько-балтійської федерації за рахунок Фінляндії, Латвії та Естонії. Близькосхідний аспект української геополітики (Балкани, Закавказзя, Персія та Азія) в концепції С. Рудницького. Центральноєвропейський вектор української геополітики (Б. Крупницький). Концепція східно-західної «рівноваги» (І. Лисяк-Рудницький). Чорноморська орієнтація М. Грушевського. Геоцентричний вектор у геополітичній думці України. М. Міхновський (1873-1924), Л. Цегельський (1875-1951), В. Липинський (1882-1931) про другорядність зовнішнього фактору і акцент на внутрішні сили українського народу. В.Винниченко про розбудову української незалежної держави. Геополітичні аспекти в працях українських політиків націоналістичного спрямування (Д. Донцов, М. Сціборський, Є. Коновалець, Я. Барановський та ін.). М. Колодзінський про геополітичне становище Закарпаття напередодні Другої світової війни. Геополітичні мотиви в працях М. Колодзінського «Українська воєнна доктрина» та «Стратегічне положення Закарпаття».

Тема 8. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ГЕОПОЛІТИЧНА ДУМКА

М. Дністрянський про геополітичні інтереси України на сучасному етапі: загрози геополітичним інтересам України та суперечливі реалії української геополітики; зрівноваження функцій державного кордону та оптимізація стосунків із сусідніми державами як напрямок реалізації стратегічних геополітичних інтересів України; перспективи вдосконалення державно-територіального устрою України в геополітичному контексті; пріоритети геокультурної та геоінформаційної політики України; регіональні проблеми утвердження в Україні національної ідеї та становлення політичної нації; демографічні та гео економічні виклики геополітичним інтересам України; зміцнення позицій України на міжнародній арені як імператив зовнішньої геополітики. Державна геоетнополітика України як засіб реалізації її національних інтересів та гармонізації етнополітичних взаємин. Праці М. Дністрянського «Геополітика», «Політична географія і геополітика», «Кордони України. Територіально-адміністративний устрій», «Україна в політико-географічному вимірі», «Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології».

Теоретичні й методологічні проблеми української геополітики в працях В. Дергачова: «Геополітика», «Геофілософія», «Гео економіка», «Глобалістика», «Географія: минуле, сучасне і майбутнє», «Світові держави», «Приречені на успіх», «Вільні економічні зони в сучасному світі», «Східна Європа», «Невідома Україна», «Ландшафти життя». Росія і Україна в сучасних умовах. «Цивілізаційна геополітика» В. Дергачова. Геостратегія України. Геополітичні, соціокультурні, конфесійні та гео економічні кордони багатовимірного комунікаційного простору – безцінні багатства України. Ф. Рудич, О. Дергачов, О. Заремба, Г. Зеленько, А. Кудряченко про теоретичний і прикладний аспекти сучасної української геополітики (держави Центральної та Східної Європи і Україна: аспекти політичних відносин; Україна і держави Центральної і Східної Європи: політичний та економічний виміри; держави Центральної і Східної Європи: соціокультурний вимір). Можливі сценарії геополітичного майбутнього України:

залучення України до геополітичного співробітництва з Росією і через Росію; коливання між Сходом і Заходом; інтеграція в Європейський Союз паралельно з рівноправним партнерством Росії і України в економічній сфері та зближенням Росії з Європейським Союзом.

Г. Ситник про ключові елементи геополітичної доктрини України на сучасному етапі: моніторинг процесів, здатних створити загрози територіальної цілісності України; урахування національних інтересів у модернізації економіки; стабільність фінансової і грошової системи України; створення раціональної стратегії зовнішньополітичної діяльності; впровадження та інвестування високих наукомістких технологій; розвиток можливостей виходу в аерокосмічний простір; зміцнення позиції України на ринку озброєнь та військової техніки; аналіз процесів, що сприяють виникненню або ліквідації регіональних конфліктів; боротьба з етнічним і релігійним екстремізмом. Дослідження проблематики військово-політичних аспектів у сучасній Україні (О. Бойко, Ю. Бураков, С. Власюк, С. Волощук, М. Гетьманчук, Ю. Гусар, У. Ільницька, Л. Климанська, А. Слюсаренко, Л. Шлемкевич та ін.). Комплекс дослідження геополітичних інтересів України у працях А. Гальчинського. Міжнародний порядок та місце в ньому України у праці В. Мадіссона і В. Шахова. О. Гарань про місце України в Європі.

М. Михальченко про місце України як лімітрофу: геополітичне розташування між НАТО і Росією; між країнами з переважно ринковою економікою Заходу та хаотичною російською економікою; між тоталітарним, моно ідеологічним, лжеморальним минулим і невизначеним майбутнім. Ю. Павленко про місце України в історії світової цивілізації. М. Кулініч про визначення власних геополітичних орієнтирів у новому геополітичному просторі. О. Василевський та М. Гончар про актуальні проблеми української геополітики: гуманітарний чинник геополітичних орієнтацій як регіональної держави; Україна як об'єкт впливу геополітичних векторів; південно-східний напрям української геополітики; взаємовідносини з країнами Центральної Європи. «Українська Понтида (Геополітичні виміри сучасної України)» О. Багана. В. Косевцов про основні

завдання геостратегії України на сучасному етапі. Дослідження різноманітних аспектів української геополітики в працях В. Смолянюка, В. Кирика, Ж. Панченка, П. Черника, О. Бірюкової, С. Василенка, М. Шевченка, А. Луценка, Ю. Шмаленка, М. Пендюри, В. Вдовенка, Р. Клочко, О. Воронова, О. Яхно, О. Снігир, А. Письмаченка, А. Семенченка та ін. Геополітичні прогнози В. Горбуліна (Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. (2019). Дослідження геополітики в Інституті стратегічних досліджень, Інституті історії України НАН України, Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України.

О. Дашевська про стан геополітичних дисертаційних досліджень в українській науці. Основні напрямки: визначення місця України на геополітичній мапі світу через аналіз геополітичного положення та історико-політологічних досліджень; дослідження регіональних проблем, двосторонніх відносин між країнами; дослідження загальних питань міжнародної безпеки, тероризму та ролі України в системі міжнародної безпеки; аналіз етнополітичних проблем всередині України та їх вплив на міжнародні відносини; дослідження євро інтеграційних прагнень України як єдино правильних з точки зору геополітичного положення; загальні геополітичні дослідження, в яких розглядаються практики застосування тих чи інших теорій і концепцій геополітики у різні часи та різними країнами світу.

Тема 9. РЕГІОНАЛЬНА ГЕОПОЛІТИКА. УКРАЇНА ТА ВИШЕГРАДСЬКА ЧЕТВІРКА (СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ)

Вишеградська група – модель для розвитку співпраці між європейськими країнами. Оцінка моделей партнерства між Україною і Вишеградською групою. Вишеградська четвірка і Україна: інституційні передумови для співпраці; рамкові документи; рівень інституалізації (переваги та недоліки). Політична співпраця. Секторальна співпраця: безпека, енергетика. Вишеградська четвірка та ГУАМ: кордони; нечітка європейська перспектива; «російський фактор»; економіка; недостатня політична воля. А. Кудряченко про стан та перспективи співпраці

України і Вишеградської четвірки. Гжегож Громадзкі про мотивацію країн у Вишеградській четвірці. Реалістична оцінка України Європейським союзом. Контакти на рівні громад, безвізовий режим, співпраця в енергетичній сфері, зона вільної торгівлі. Гейр Флікке про регіональну співпрацю в Північному регіоні. Можливості інструментів розвитку взаємовигідних відносин у форматі Україна – «Вишеград плюс». Візовий діалог Україна ЄС: контекст країн Вишеградської четвірки (С. Мітряєва). Україна та Вишеград: шляхи взаємодії (О. Сурніна-Далекорей, Н. Гичка). Георгій Динис про міжнародно-правовий механізм сучасного статусу та перспективи відносин між Україною та Вишеградською групою. І. Артёмов про основні рівні реалізації євро інтегральної співпраці: міжнародний; державний; регіональний; місцевий. Військові та безпечні питання у відносинах Вишеградської четвірки та України (О. Їжак). Основні політичні рамки і можливості для співпраці Словаччини та України (О. Дулеба, В. Бенч, В. Білчік). Владімір Білчік про амбіції та очікування Східного партнерства. Україна: безпековий вимір східного сусіда Словаччини (Іво Самсон, Світлана Мітряєва, Григорій Перепелиця, Олексій Мельник, Леонід Поляков, Александер Остапенко, Олексій Їжак, Микола Сунгуровський, Олексій Коломієць). Україна і Словаччина в посткризовій архітектурі енергетичної безпеки України (Михайло Гончар, Олександр Дулеба, Олександр Малиновський). Володимир Горбулін про перспективи співробітництва України з Вишеградською четвіркою.

Василь Гарагонич про прикордонне співробітництво України з країнами Центрально-Східної Європи та його значення для розвитку транскордонної співпраці на сучасному етапі. Проблеми реалізації євро інтеграційного курсу України. Становлення, правове оформлення й еволюція транскордонного співробітництва та країн Центрально-Східної Європи. Поглиблення транскордонного співробітництва крізь призму підготовки України та Польщі до Євро-2012. Україна на шляху до Європейського Союзу: можливості використання досвіду Словацької Республіки. Сучасні тенденції реалізації Україною євро інтеграційної стратегії. Стратегічний підхід до розвитку взаємодії регіонів України з регіонами Польщі та Угорщини внаслідок розширення ЄС. Роль

транскордонного співробітництва в реалізації Україною «політики сусідства» з Європейським Союзом. Єврорегіони – важливий інструмент реалізації євро інтеграційної стратегії України. Особливості й перспективи діяльності євро регіонів за участі України. Міжрегіональна асоціація Карпатський євро регіон: проблемні аспекти створення та становлення. Досвід реалізації транскордонного співробітництва в Карпатському євро регіоні. Єврорегіон «Буг» як модель розвитку транскордонного співробітництва України. Становлення і діяльність українсько-молдовсько-румунських євро регіонів «Нижній Дунай» та «Верхній Прут». Нові форми транскордонного співробітництва і можливості їхнього використання в Україні.

Тема 10. КОРДОНИ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН (ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Кордони Давньоруської держави і Галицько-Волинського князівства (П. Толочко, О. Толочко, Б. Рибаків, І. Фроянов, О. Сахаров, М. Котляр). Україна під татарами і Литвою. Кордони Золотої Орди (О. Русина). Кордони Запорізької Січі та Гетьманської держави (В. Смолій, В. Степанков, В. Голобуцький, О. Апанович, О. Гуржій, Т. Чухліб). Формування територіальних меж Української Народної Республіки. Брестська угода. Російсько-українські переговори 1918 р. Визначення кордонів на північному сході. Визначення кордонів з Білорусією, Всевеликим військом Донським. Українсько-кримські стосунки. Розмежування з Молдавією. Бесарабське питання. Динаміка кордонів України в радянський період. Кордон з Польщею. Ризький мирний договір. Кордони з БСРР та РСФРР: спроби справедливого вирішення. Територіальне розмежування з Молдавською АСРР в 1924-1926 рр. та Молдавською РСР в 1940 р. Проблема кордону з Польщею у воєнні та повоєнні роки. Вхідження Криму до складу України. Приєднання Закарпаття (В. Бочко, О. Ганжа, Б. Захарчук). Етнічні межі і державний кордон України. Схід. Південний Схід. Південь. Південний Захід. Захід. Північний Захід. Північ (В. Сергійчук). Нові реалії сучасних кордонів. Соціолого-політологічний аналіз результатів соціологічного дослідження «Новий східний кордон

Європейського Союзу: питання прозорості, безпеки і транскордонного співробітництва (Польща, Словаччина, Угорщина, Україна)» (П. Токар). Російсько-українська війна 2014-2020 рр. Анексія Криму. Окупація окремих районів Донецької та Луганської областей України. Проблеми і перспективи відновлення українського кордону.

Тема 11. ГЕОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ: ВІД КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Вихід Давньоруської держави на міжнародну арену. Міжнародна політика Олега. Дипломатія Ігоря і Ольги. Зовнішня політика Святослава. Доба завершення будівництва Давньоруської держави. Зовнішня політика Володимира Святославовича. Ярослав Мудрий. Епоха послаблення державної єдності Русі. Київська Русь і Візантія – головні геополітичні центри доби Давньоруської держави. Візантійський напрямок зовнішньополітичної діяльності київських князів. Володимир Мономах та його наступники. Русь і Германія. Відносини з ближніми сусідами на Заході. Остання спроба консолідації Давньоруської держави. Русь і половці. Епоха феодальної роздробленості. Русь і Візантія.

Міжнародна політика Галицько-Волинської держави. Стосунки з Візантією. Відносини із західними сусідами. Взаємовідносини Південно-Західної Русі з Угорщиною та Польщею. Міжнародна політика Романовичів. Данило Галицький та його взаємини з папським престолом. Стосунки з Литвою. Зовнішня політика галицьких і волинських князів по смерті Данила Романовича. Лев Данилович і Юрій Львович. Вхідження Закарпаття до складу Галицько-Волинської держави. Монголо-татари і Золота Орда – могутній геополітичний гравець.

Україна в контексті міждержавних відносин середини XIV-XV ст. Ідеологічне оформлення московсько-литовського геополітичного протистояння. Запорізьке козацтво. Запорізька Січ. Зовнішня політика українських гетьманів і кошових отаманів. Утворення держави Богдана Хмельницького та її геополітичне становище: початок Національної революції й виникнення держави; вразливість геополітичного становища Української держави; дипломатична служба. Держава

Богдана Хмельницького і Річ Посполита. Зусилля щодо створення антипольської коаліції. Українсько-російські відносини. Березневі статті. Зовнішня політика Б. Хмельницького у 1654-1657 рр. Відносини з Кримом і Портою. Погіршення геополітичного становища козацької України (1657-1709 рр.): посилення зовнішньополітичного тиску на Україну та її поділи; основні напрями зовнішньої політики; Гадяцький договір; спроби збереження цілісності України та їх невдача (1661-1667); П. Дорошенко і прийняття турецької протекції; українсько-польські відносини; Іван Самойлович; Іван Мазепа та його доба (українсько-російські відносини; союз із шведським королем Карлом XII). П. Орлик. Нові поділи українських земель. Кримський ханат XV-XVIII ст. – один із потужних геополітичних гравців. Нові кордони України. Ліквідація автономної України. Україна в геополітиці великих держав наприкінці XVIII - початку XX ст.

Тема 12. УКРАЇНА В ГЕОПОЛІТИЦІ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Геополітичне становище України після закінчення Першої світової війни. Центральна Рада й вихід України на міжнародну арену. Українсько-російські відносини. Взаємини з Антантою. Україна і держави Четверного союзу. Брестський мир. Міжнародна політика Української держави гетьмана П. Скоропадського. Україна і Центральні держави. Взаємини з Росією та іншими державами. Відносини з Антантою й нейтральними країнами. Міжнародна політика Директорії Української Народної Республіки. Дипломатія Західно-Української Народної Республіки / Західної області УНР. Зміна орієнтації. Україна на Паризькій мирній конференції 1919 р. Політика великих держав. «Східногалицьке питання». Закарпаття, Буковина і Бессарабія в геополітиці великих держав. Еволюція українсько-польських відносин. Ю. Пілсудський і С. Петлюра. Варшавський договір 1920 р. Радянсько-польська війна і Україна. Європейська міжнародна політика та Україна у міжвоєнний період: концепція «світової революції»; Генуезька конференція; Рапалльський договір; Лозанська конференція; відносини з Францією, Великобританією. Дипломатична активність

українських урядів в еміграції. Становище й наміри Державного центру УНР за кордоном. Розгортання геополітичної експансії Третього рейху та українська орієнтація.

Тема 13. КАРПАТСЬКА УКРАЇНА (1938-1939) В ГЕОПОЛІТИЦІ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ

Геополітична ситуація в Центральній Європі після закінчення Першої світової війни. Паризька мирна конференція і утворення Чехословацької Республіки. Томаш Масарик – перший президент ЧСР. Національно-державницька концепція Т. Масарика. Вхідження Закарпаття (Підкарпатської Русі) до складу ЧСР. Надання автономних прав Підкарпатській Русі в складі Чехословаччини. Елементи міжнародної політики автономних урядів Підкарпатської Русі А. Бродія і А. Волошина. Чехословаччина і Закарпаття в центральноєвропейській політичній кризі напередодні Другої світової війни. Мюнхенська конференція, Віденський арбітраж і конференція в Комарно – окремі етапи державного розпаду ЧСР. Орієнтація уряду А. Волошина на Німеччину. Відкриття консульства Німеччини в Хусті. Г. Гофман. «Гібридна війна» диверсійних груп Угорщини і Польщі проти Чехословаччини і Карпатської України. ЧСР і «Мала Антанта». Підтримка Карпатської України урядами Югославії і Карпатської України. Міжнародна підтримка уряду Карпатської України організаціями української еміграції Європи, Азії, США і Канади. Негативна реакція СРСР на виникнення Карпатської України. Німецько-угорські домовленості про Карпатську Україну. Вторгнення гортистської Угорщини на територію Карпатської України та її окупація. Закарпаття в складі Угорщини (1939-1944). Вхідження Закарпаття до складу СРСР. Утворення Закарпатської області УРСР (1946 р.).

Тема 14. УКРАЇНА В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КООРДИНАТ

Загальна характеристика геополітичного простору України – кліматичні, басейнові, зонально-ландшафтні, геоморфологічні особливості. Взаємодія природних та географічних чинників з політичною організацією. Комплекс рівнів, де відбувається якісне визначення умов для політичної діяльності: геоморфологія; басейнові розмежування; кліматичні та природні зони; популяційні ареали і конфігурація населення; господарська і транспортна інфраструктури; інфраструктура комунікаційних та організаційних взаємодій, які забезпечують ефективне досягнення цілей.

Експерти Національного інституту стратегічних досліджень про основні геополітичні та зовнішньополітичні пріоритети України: виживання України як суверенної незалежної держави, зміцнення фундаментальних цінностей та інституцій; повернення України в європейський цивілізаційний простір, всебічна інтеграція до європейських політичних і соціальних структур, а також структур безпеки; посилення потенціалу стримування як власного, так і колективного за рахунок участі в європейських структурах безпеки, укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів, отримання відповідних гарантій безпеки; пріоритетна орієнтація на інтеграцію до Європейського Співтовариства і Західноєвропейського Союзу; зміцнення стратегічного партнерства із США і зв'язків з країнами Західної Європи; підтримка і розвиток рівноправних, взаємовигідних економічних, політичних і соціокультурних відносин з Росією; зміцнення і консолідація особливих відносин із стратегічно важливими сусідами (Польща, Туреччина, Грузія, Азербайджан, країни Балтії, Вишеградської групи і Центральної Азії); сприяння формуванню «поясу стабільності» і регіональних структур безпеки від Балтійського і Чорного морів до Закавказзя і Центральної Азії; активна участь у створенні європейських і євразійських «транспортних коридорів»; курс на альтернативне лідерство на території колишнього СРСР; протидія неконтрольованому іноземному економічному проникненню і всебічний захист економічного суверенітету; блокування поточних спроб односторонньої

іноземної соціально-культурної та інформаційної експансії та домінування; цілеспрямоване формування в масовій свідомості універсальних європейських і євроатлантичних цінностей і соціокультурних орієнтацій.

Глобальні чинники національного розвитку. Включення України у глобальні інтеграційні процеси – безальтернативний процес. Необхідність відмови від стратегії «наздогнати – перегнати». Використання інформаційних, інтелектуальних ресурсів та наявного науково-технічного потенціалу. Переорієнтація із індустриального на інноваційний розвиток. Прискорене формування національного інституціонального середовища й ринкової інфраструктури. Цілковите оволодіння глобальними процесами й перетворення України на повноправну глобальну державу – головне завдання глобальної дипломатії України.

Концепція світового розвитку і позиція України: поступове (поетапне) надання ООН статусу «світового координаційного уряду»; затвердження світовим співтовариством націй концепції «демократичного світового порядку» на ХХІ століття з наданням їй правового характеру; підтримування ідеї сприятливого міжнародного середовища для всіх країн і регіонів; легітимація на рівні міжнародного права глобальних цілей розвитку; заохочення країн, які стали на шлях ліквідації арсеналів зброї масового знищення людей; створення глобальної системи боротьби з безробіттям; спільні рішення ООН чи «світового координаційного уряду» про ліквідацію наслідків екологічних катастроф і технологічних аварій тощо.

Участь України в глобальних міжнародних структурах – ООН (Рада Безпеки, Генеральна Асамблея, Економічна і Соціальна Ради), Світовий Банк, МВФ, ГАТТ, ЮНЕСКО, ВООЗ; глобально-регіональних і регіональних (ЄС, НАТО). Слабкі сторони міжнародної економічної політики України: буферна роль України у постійному балансуванні між Заходом і Євразією; невикористання зацікавленості країн Заходу в суспільній модернізації України; неприйняття правил ГАТТ у зовнішній торгівлі; несприятливий правовий режим для впровадження іноземних інвестицій в українську економіку тощо. Проблема залучення іноземного капіталу

на Україну. Європейський банк реконструкції і розвитку та Україна. Україна – член Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС). Культурне і наукове співробітництво України з розвиненими країнами світу. Виникнення і діяльність Ради національної безпеки при Президентові України. Її співпраця з Міністерством закордонних справ. Моніторинг внутрішніх загроз національній безпеці та вирішення проблем зовнішньої політики. Багатокомпонентний характер національної безпеки України. Україна і локальні збройні конфлікти в світі. Двосторонні відносини України на міжнародній арені. Сучасний стан українсько-американських відносин. Протиборство тенденцій інтервенціонізму та ізоляціонізму в США і Україні. Засудження Україною терористичних нападів на США і приєднання до міжнародної антитерористичної коаліції. Відносини України з країнами «сімки». Відносини України з країнами Центрально-Східної Європи (Польща, Румунія та ін.). Україна і країни СНД. Українсько-білоруські двосторонні відносини та широкомасштабний договір про дружбу, добросусідство і співробітництво. Близькість геополітичних інтересів України і Молдови. Посередництво України у врегулюванні конфлікту в Придністров'ї та партнерські зв'язки в рамках ГУУАМ. Українсько-російські відносини у євроатлантичному інтер'єрі. Втрата Росією статусу наддержави та внутрішня нестабільність в країні. Прагнення втримати Україну у сфері свого впливу – постійна складова російської політики. Спроби втягування України у нові інтеграційні структури (Союз Росії і Білорусі). Завершення етапу невизначеності. Заключення Договору про дружбу, співпрацю і партнерство між Україною та Російською Федерацією. Спільна угода щодо Чорноморського флоту. Негативний вплив на стан українсько-російських відносин суб'єктивних факторів (розстановка сил у політичних та інтелектуальних елітах тощо).

Українсько-російська війна. Російська агресія на територію України. Анексія Криму і захоплення окремих районів Донецької та Луганської областей. Міжнародна підтримка України. Санкції Європейського Союзу та США проти Російської Федерації. Мінські угоди. Переговори в нормандському форматі.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Тема 1. Геополітика як наука. Теоретичні джерела геополітики	4	2				2
Тема 2. Німецька геополітична думка про Україну	8	2	2			4
Тема 3. Англійська школа геополітики і Україна	4	2				2
Тема 4. Американська геополітична думка і Україна	8	2	2			4
Тема 5. Сучасна французька, бельгійська і нідерландська геополітична думка про Україну	6		2			4
Тема 6. Україна в геополітичних концепціях євразійства	8	2	2			4
Тема 7. Витоки української геополітичної думки	6	2				4
Тема 8. Сучасна українська геополітична думка	6		2			4
Тема 9. Регіональна геополітика України та Вишеградська четвірка (сучасний стан дослідження проблеми)	6	2				4
Тема 10. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан (історико-політологічні дослідження)	6	2				4
Тема 11. Геополітичне становище України: від Київської Русі до початку ХХ ст	8	2	2			4
Тема 12. Україна в геополітиці великих держав між двома світовими війнами	8	2	2			4
Тема 13. Карпатська Україна (1938-1939) в геополітиці великих держав	6		2			4
Тема 14. Україна в сучасній системі геополітичних координат	6		2			4
Разом	90	20	18			52

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Німецька геополітична думка про Україну	-	
2	Американська геополітична думка і Україна	2	
3	Україна в геополітичних концепціях євразійства	2	
4	Біля витоків української геополітичної думки	2	
5	Сучасна українська геополітична думка	2	
6	Регіональна геополітика України та Вишеградська четвірка (сучасний стан дослідження проблеми)	2	
7	Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан (історико-політологічні дослідження)	2	
8	Геополітичне становище України: від Київської Русі до початку ХХ ст	2	
9	Карпатська Україна (1938-1939) в геополітиці великих держав	2	
10	Україна в сучасній системі геополітичних координат	2	
Разом		20	

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Тема 1. Геополітика як наука. Теоретичні джерела геополітики	2	6
2	Тема 2. Німецька геополітична думка про Україну	4	6
3	Тема 3. Англійська школа геополітики і Україна	2	6
4	Тема 4. Американська геополітична думка і Україна	4	6
5	Тема 5. Сучасна французька, бельгійська і нідерландська геополітична думка про Україну	4	6
6	Тема 6. Україна в геополітичних концепціях євразійства	4	6
7	Тема 7. Біля витоків української геополітичної думки	4	4
8	Тема 8. Сучасна українська геополітична думка	4	4
9	Тема 9. Регіональна геополітика України та Вишеградська четвірка	4	6
10	Тема 10. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан (історико-політологічні дослідження)	4	6
11	Тема 11. Геополітичне становище України: від Київської Русі до початку ХХ ст	4	6
12	Тема 12. Україна в геополітиці великих держав між двома світовими війнами	4	6
13	Тема 13. Карпатська Україна (1938-1939) в геополітиці великих держав	4	6

14	Тема 14. Україна в сучасній системі геополітичних координат	4	6
	Разом	52	80

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові джерела:

1. Вегеш М. Західна геополітика в іменах. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2003. 200 с.
2. Вегеш М. Геополітика в іменах. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. 216 с.
3. Вегеш М. Світовий процес і геополітика. Навчальний посібник. Ужгород: «ФОП Сабов А.М.», 2017. 303 с.
4. Вегеш М., Петрінко С. Геополітична енциклопедія: Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 492 с.

Допоміжні джерела:

5. А.Б.В. Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України) / Д. Дуцик, В. Черниш, В. Вороніна, Н. Рюче, І. Мороз, О. Паперняк, І. Калапуха. К., 2019. 90 с.
6. Абдуллаєв Самір. Сучасний міжнародно-правовий статус Каспійського моря *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 164-173.
7. Алексеев Ю. М. Украина и европейский глобализм (1989-2009). К.: Киевский Славистический университет, 2010. 416 с.
8. Андрєєва О. М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією. К.: Парламентське видавництво, 2009. 359 с.
9. Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. К.: Логос, 2005. 288 с.
10. Арин О. А. Мир без России. М.: ЭКСМО «Алгоритм», 2002. 480 с.
11. Арин О. А. Россия: ни шагу вперед. М.: ЭКСМО «Алгоритм», 2003. 352 с.
12. Арон Р. Избранное: Введение в философию истории. М.: ПЕР СЭ; СПб: Университетская книга, 2000. 543 с.
13. Арон Р. История XX века: Антология. М.: Ладомир, 2007. 1105 с.

14. Арон Р. Мемуары: 50 лет размышлений о политике. М.: Ладомир, 2002. 873 с.
15. Арон Р. Мир і війна між націями. Київ: Юніверс, 2000. 688 с.
16. Арон Р. Опій інтелектуалів. К.: Юніверс, 2006. 272 с.
17. Бабурин С. Н. Мир империй : Территория государства и мировой порядок. СПб. : Юридический центр Пресс, 2005. 796 с.
18. Баган О. Українська Понтида: Геополітичні виміри сучасної України. Дрогобич: Коло, 2002. 192 с.
19. Бадзьо Ю. Український вибір. К.: Смолоскип, 2004. 56 с.
20. Базив Д.П. Геополитическая стратегия Украины. К., 2000. 192 с.
21. Бакаєв О.О., Пирожков С.І., Ревенко В.Л. Міжнародні транспортні коридори – особливий пріоритет України на шляху інтеграції у світову економічну систему. *Стратегічна панорама*. 1999. № 4. С. 37-55.
22. Бандера С. Перспективи Української Революції. Мюнхен – Торонто, 1978. 640 с.
23. Євген Коновалець та його доба. Мюнхен: Видання фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. 1020 с.
24. Бебик В. М., Шергін С. О. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика. Київ: Університет «Україна», 2006. 208 с.
25. Бедрій А. Юрій Липа – ідеолог і політичний теоретик. *Визвольний шлях*. 1994. Кн. 4. С. 502-510.
26. Безпека України – 2010: Безпека України: геополітичний вимір / Під ред. В.П.Горбуліна, А.М.Зленка, Г.К.Крючкова та ін. К.: Громад.-політ. об'єд. «Український форум», 2007. 128 с.
27. Бердяев Н. Падение священного русского царства: Публицистика 1914-1922. М.: Астрель, 2007. 1179 с.
28. Бердяев Н. Русская идея. М.: Издательство АСТ; Харькoв: Фолио, 2004. 615 с.
29. Бжезинский З. Геостратегия для Евразии. *Независимая газета*. 1997. 24 октября.

30. Бжезинский З. Еще один шанс. Три президента и кризис Американской сверхдержавы. М.: Международные отношения, 2007. 240 с.
31. Бжезинский З. Зыбучие пески гегемонии. *Россия в глобальной политике*. 2004. Т. 2. № 2. С. 187-203.
32. Бжезинский З. Как строить отношения с Россией. *Pro et contra*. 2001. Т. 6. № 1-2. С. 137-152.
33. Бжезинський З. Україна і Польща в контексті Європейської інтеграції. *Стратегічна панорама*. 1998. № 3-4.
34. Бжезінський З. Вибір : світове панування чи світове лідерство. Київ: Вид. «Києво-Могилянська академія», 2006. 203 с.
35. Бжезінський Збігнєв. Велика шахівниця: Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236с.
36. Бжезінський Збігнєв. Вибір: світове панування чи світове лідерство. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 203с.
37. Бжезінський Збігнєв. Україна у геостратегічному контексті. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 102 с.
38. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації. *Політична думка*. 2001. № 4. С. 68-83.
39. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України. К.: ВО «Батьківщина»; Броди: Просвіта, 2001. 301 с.
40. Білоус А. О. Політико-правові системи: світ і Україна : Нав. посіб. Київ: АМУПП, 2000. 198 с.
41. Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: Монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки; Відп. ред. Б.О.Парахонський. К.: ПЦ «Фоліант», 2008. 591 с.
42. Бодрук Олег. Фактор сили у сучасному світі. Геополітичні зміни сучасної міжнародної безпеки після трагічних подій 11 вересня 2001 р. *Політика і час*. 2002. № 3. С. 57-67.

43. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: Основи, 1994. 168 с.
44. Бойко О. Геополітичні проблеми України в контексті мирних переговорів Української держави з РСФРР (Аналітична записка Д. Донцова «О границях Української держави під виглядом політичним»). *Вісник КНДУ. Серія Історія. Економіка. Філософія*. 2014. Випуск 19. С. 78-88.
45. Бурант Р. Україна і Польща: до стратегічного партнерства. *Політична думка*. 1997. № 3. С. 97-100.
46. Бурдяк Віра, Мороз Ігор. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактора. *Політичний менеджмент*. 2008. № 3. С. 165-174.
47. Бутейко Д.Д. Куди прямує Україна. К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2001. 56 с.
48. Валевський О. Л., Гончар М. М. Структура геополітичних інтересів України. Київ, 1995. 99 с.
49. Василевич Ю. В. Чорноморська концепція Юрія Липи у геополітичній думці України. *Наукові праці. Політологія*. 2012. Випуск 166. Т. 178. С. 8-11.
50. Василенко С. Геополітичні концепції і українська геополітика. *Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї* / Редколегія: М. Михальченк, В. Андрущенко, Ф. Рудич. К., 2000. Вип. 2. С.63-73.
51. Василенко С.Д. Європейський вибір України. Одеса: «ВидавІнформ» ОНМА, 2003. 212 с.
52. Василенко Світлана. Геополітичні вектори України: витоки й особливості їх формування. *Нова політика*. 2000. № 3 (29). С. 46-51.
53. Васюк Н. О. Геополітична стратегія держави кризового суспільства. *Розвиток системи державного управління в Україні. Теорія та практика державного управління*. 2014. Випуск 3 (46). С. 19-28.
54. Вегеш М. Геополітика. *Актуальні проблеми політичної науки*. Випуск перший. Ужгород: «ФОП Сабов А.М.», 2017. С. 121-143.

55. Вегеш М. Геополітика. *Політична наука: Навчально-методичний посібник* / За заг. ред. М. М. Вегеша. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. С. 233-323.
56. Вегеш М. Геополітика. *Політологія: Підручник* / За ред. М.М.Вегеша. 3-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. С. 350-380. (Вища освіта ХХІ століття).
57. Вегеш М. Геополітична концепція Карла Гаусгофера. *Relatii Romano-ucrainene, istorie si contemporaneitate. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Romanian-ukrainian relations, history and present.* Editura Muzeului Satmarean, 2015. С. 143-152.
58. Вегеш М. Збігнєв Бжезінський про геополітичні пріоритети України: еволюція оцінок. *Політика і державне управління.* Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. С. 26-31.
59. Вегеш М. Проблематика війни і миру в спадщині Реймона Арона. *Україна та Центральна Європа.* Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року). Ужгород, 2019. С. 108-116.
60. Вегеш М. Юрген Габермас про США та сучасне і майбутнє ЄС. *Україна та Центральна Європа.* Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року). Ужгород, 2019. С. 148-152.
61. Вегеш М., Гиря В. Деякі нотатки про місце і роль України в сучасному геополітичному просторі. *Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність.* Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпато-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика й

- громадсько-культурного мислителя Августина Волошина (м. Ужгород, 14 березня 2019 року). Ужгород, 2019. С. 209-216.
62. Вегеш М., Гиря В. Роберт Каган про роль США в новому світовому порядку. *Україна та Центральна Європа*. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року). Ужгород, 2019. С. 188-197.
63. Вегеш М., Сасин Г. Україна і світ у науковій спадщині З. Бжезінського (Від «Великої шахівниці» до останніх інтерв'ю). *Україна та Центральна Європа*. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року). Ужгород, 2019. С. 239-254.
64. Вербинський В. В., Земляний М. Г. Російський фактор євроінтеграційних енергетичних відносинах України. *Стратегічна панорама*. 2004. № 1. С. 57-64.
65. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. К.: Видавниче товариство «Криниця» книголюбів України, 1991. 128 с.
66. Вільсон Е. Українці: несподівана нація. Київ: КІС, 2004. 552 с.
67. Вороч Б. О., Єгоров Ю. В., Костенко Г. Ф. Оцінка геополітичної обстановки та прийняття стратегічних рішень щодо запобігання воєнним конфліктам. К.: Паливода А. В., 2011. 172 с.
68. Врублевський В., Хорошковський В. Український шлях. Начерки: Геополітичне становище України та її національні інтереси. К.: Демократична Україна, 1997. 422 с.
69. Вячеслав Липинський: Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. Студії. Т. 1 / Редактор Ярослав Пеленський. Київ – Філадельфія, 1994. 285 с.

70. Гаврилишин Б. Україна між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем: геополітичні можливості і обмеження. *Розбудова держави*. 2002. № 7. С. 26-34.
71. Гаджиев К. С. Введение в геополитику: учебник. Москва: Логос, 2003. 432 с.
72. Гальчинський А. С. Стратегія євроінтеграції та питання участі України у формуванні єдиного економічного простору: Аналітичні оцінки. К.: НІСД, 2003. 23 с.
73. Гальчинський А. С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. К.: Знання України, 2002. 180 с.
74. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна Світового Порядку. Львів: Кальварія, 2006. 474 с.
75. Гельд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація. Київ: КІС, 2004. 180с.
76. Геополітика: Антологія. М.: Академический Проект; Культура, 2006. 1004с.
77. Геополітика: Військово-політичні аспекти: Навчальний посібник / Науковий редактор Л. П. Шлемкевич. Львів: ЛІСВ, 2008. 343 с.
78. Геополітика: Енциклопедія / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв, І. П. Білецький та ін. К.: Знання, 2013. 919 с.
79. Геополітичне сходження України: проблеми, сучасний стан, перспективи. Проблеми і перспективи української реформації / За заг. ред. М. Ф. Головатого, Г. В. Щокіна. К.: МАУП, 2001. С. 181-198.
80. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика / Переклад з англ. К.: Дух і Літера, 2011. 462 с.
81. Глобальне управління – 2025: вирішальний момент / Переклад з англ. Г. Ленів. Львів: Літопис, 2011. 120 с.
82. Гнатюк Микола. Переваги стратегії приєднання України до Європейського Союзу: SWOT аналіз. *Політичний менеджмент*. 2010. № 3. С. 147-153.
83. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність: Авторизований переклад з польської. Український науковий інститут Гарвардського університету, Інститут критики. К.: Критика, 2005. 528 с.

84. Горбулин В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. К.: Брайт Букс, 2019. 280 с.
85. Грушевський М. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. К.: Либідь, 1992. 46 с.
86. Грушевський М. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; гол. ред. П. Сохань. Т. 1: Серія «Суспільно-політичні твори (1894-1907)». Львів: Світ, 2002. 592 с.
87. Грушевський М. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; гол. ред. П. Сохань. Т. 2: Серія «Суспільно-політичні твори (1907-1914)». Львів: Світ, 2005. 704 с.
88. Грушевський М. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; гол. ред. П. Сохань. Т. 3: «Суспільно-політичні твори (1907-березень 1917)». Львів: Світ, 2005. 792 с.
89. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991. 240 с.
90. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва: Айрис Пресс, 2004. 557 с.
91. Гунчак Т. Україна: ХХ століття. К.: Дніпро, 2005. 384 с.
92. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. М.: Книга, 1991. 574 с.
93. Дашевська О. В. Геополітичний статус держави: сутність, фактори та функції. *Грані*. 2015. № 9 (125). С. 33-37.
94. Дашевська О. В. Стан геополітичних досліджень в українській науці. *Грані*. 2016. № 1 (129). С. 59-66.
95. Деменко О. Українська геополітика ХХІ ст.: євразійство чи євроінтеграція. *Людина і політика*. 2004. № 1. С. 73-82.
96. Дергачев А. Украина-российские отношения – европейский и евразийский контекст. *Полис*. 2000. № 6. С. 110-121.
97. Дергачев В. А. Геополитический словарь-справочник. К.: КНТ, 2009. 592 с.
98. Дергачев В. А. Цивилизационная геополитика. Киев: ВИРА-Р, 2004. 672с.
99. Дергачов Олександр. Геополітичні констеляції посткомуністичного світу. *Політична думка*. 1995. №1. С. 51-62.

100. Дергачов Олександр. Міжнародне становище України. *Політична думка*. 2000. № 2. С. 92-110.
101. Дергачов Олександр. Україна в європейському та євразійському інтер'єрі. *Політична думка*. 2000. № 4. С. 80-91.
102. Держалюк М. Україна у зарубіжних доктринах та стратегіях 20 ст. *Політична думка*. 1996. № 1. С.64-85.
103. Джердж С. Україна – НАТО: співробітництво заради безпеки. К.: Т-во «Знання»України, 2007. 96 с.
104. Дзьобань О. Геополітичні чинники системи національної безпеки (соціально-філософський аспект). *Людина і політика*. 2004. № 1. С. 83-90.
105. Динис Г. Г., Дербак В. І., Сюсько І. М. Транскордонне співробітництво України. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. К., 2001. С. 110-127.
106. Дністрянський М. Закони геополітики: історичні міфологеми, ідеологічні установки чи реальні глобальні тренди? *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія Географічні науки. 2013. № 16. С. 163-167.
107. Дністрянський М. Праці С. Рудницького і Ю. Липи в контексті європейської політико-географічної думки. *Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*. Тернопіль, 2000. Випуск 2. С. 73-77.
108. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 435 с.
109. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 111с.
110. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України. Львів, 2006. 490 с.
111. Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2000. 310 с.
112. Добрански С. Формирование Черноморского сообщества. *Полис*. 2013. № 1. С. 177-181.

113. Добровольський О. В. Геополітичний розвиток Південної Азії, Океанії, Африки і Латинської Америки та інтереси України. Київ: Пульсар, 2006. 128 с.
114. Добровольський О. В. Геополітичний розвиток Південної Азії, Океанії, Африки й Латинської Америки та інтереси України. К: Університетське видавництво «Пульсари», 2006. 128 с.
115. Додонов Роман. Чорноморські вектори у геополітичних концепціях України і Росії. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С.127-140.
116. Домащенко Л. М. «Всеукраїнська трилогія» Юрія Липи: геополітичний ракурс. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія Філософія. Політологія. 2007. Випуск 84-86. С. 166-169.
117. Домащенко Л. М. Зовнішньополітична діяльність України в міжнародних політичних відносинах. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Людина – Світ – Культура»* (20-21 квітня 2004 року). К.: Центр навчальної літератури, 2004. С. 734.
118. Домащенко Л. М. Основні положення доктрини Юрія Липи. *Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2008»* Київського національного університету імені Тараса Шевченка (16-17 квітня 2008 року). Матеріали доповідей та виступів. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. Ч. 2. С. 69-71.
119. Донцов Д. За яку революцію. Репринтне відтворення 1957 р. Львів, 1990. 84 с.
120. Донцов Д. Клич доби. Репринтне відтворення. Лондон: Союз українців у Великій Британії, 1968. 128 с.
121. Донцов Д. Московська отрута. К.: ФОП Стебеляк, 2015. 296 с.
122. Донцов Д. Русский либерализм и украинское движение. Мелитополь, 1918. 96 с.
123. Донцов Д. Твори. Т. 1. Геополітичні та ідеологічні праці. Львів: Кальварія, 2001. 488 с.
124. Дорошко М. С. Геополітичні інтереси та зовнішня політика держав пострадянського простору: Навчальний посібник. К.: Ніка-Центр, 2011. 226 с.

125. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва. К.: НІСД, 2014. 326 с.
126. Дугин А. Г. Мистерии Евразии. М.: Арктогея, 1996. 200 с.
127. Дугин А. Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Москва: Арктогея-центр, 1999. 928 с.
128. Дугин А. Г. Проект «Евразия». М.: Яуза: Эксмо, 2004. 511с.
129. Дугин А. Конспирология. Наука о заговорах, секретных обществах и тайной войне. М.: РОФ «Евразия», 2005. 624 с.
130. Дугин Александр. Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века. СПб.: Амфора, 2007. 382 с.
131. Жильцов С. С., Зонн И. С., Ушков А. М. Геополитика Каспийского региона. М.: Международные отношения, 2003. 280 с.
132. Зінченко А. Л., Дячук Ю. І. Геополітичні дослідження в Україні в 90-х роках ХХ століття: спроба критичного аналізу. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. Вип. 10. К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. С. 260-286.
133. Зленко А. Дипломатия и политика: Украина в процессе динамических геополитических перемен. Харьков: Фолио, 2004. 559 с.
134. Ирхин А. А. Геополитические центры Евразии и национальные интересы Украины. Севастополь: Рабэст, 2011. 293 с.
135. Ігнат'єва Т. Геополітика України в категоріях і поняттях: минуле та сучасність: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2015. 112 с.
136. Казанков Р. Ю. Проблема формування Чорноморського геополітичного простору в першій половині ХХ ст.: український варіант. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія Історія. Харків, 2008. Випуск 11. С. 44-50.
137. Кальвакоресси П. Мировая политика после 1945 года: В 2-х книгах. М.: Международные отношения, 2000. Т. 1. 592 с.; Т. 2. 464 с.

138. Кафарський Володимир. Україна – ЄС: нові перспективи націотворення. *Політичний менеджмент*. 2005. № 3. С. 3-15.
139. Квіт С. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет / Видання друге, виправлене і доповнене. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. 192 с.
140. Квіт С. Українська геополітика: неприєднаність до життя? *Визвольний шлях*. 2000. № 3. С. 3-7.
141. Кисельов Є. Л. Методологія геополітики. Харків: Магістр, 2002. 136 с.
142. Киссинджер Г. Дипломатія. М.: Ладомир, 1997. 848 с.
143. Кір'яков П. О., Лускалова К. Є., Литвиненко В. І. Україна в російських геополітичних концепціях. *Стратегічна панорама*. 1998. № 3-4. С. 51-59.
144. Кісь Р. Фінал Третього Риму: Російська месіанська ідея на зламі тисячоліть. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. 744 с.
145. Кіш Є. Теоретико-методологічні засади дослідження геополітичної ролі нових кордонів ЄС. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Політологія. Соціологія. Філософія. 2006. Випуск 4. С. 166-174.
146. Класика геополітики. ХІХ век. / Сост. К. Королев. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003. 718 с.
147. Класика геополітики. ХХ век. / Сост. К. Королев. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003. 731 с.
148. Кондратенко О. Ю. Геополітика: сутність феномену та його еволюція. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія Політологія. 2015. № 4. С. 98-106.
149. Кочубей Ю. Мужність думки (Геополітичні візії Юрія Липи в контексті сучасності). *День*. 2004. № 187, № 192.
150. Кудряченко А. Між двома полюсами. Деякі питання взаємовідносин України, Польщі, Росії, Німеччини. *Політика і час*. 1993. № 3. С. 16-18.
151. Кудряченко А. Нові політичні виміри поступу Німеччини. *Людина і політика*. 2002. № 6. С. 59-70.
152. Кульчицький С., Солдатенко В. Володимир Винниченко. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 376 с.

153. Лавер О. Г. Війни та народонаселення країн світу в ХХ столітті: Статистичне дослідження. Ужгород, 2002. 304 с.
154. Лавриненко С. Сучасне геополітичне положення України у працях вітчизняних учених. *Економічна та соціальна географія*. 2014. Випуск 1 (69). С. 3-12.
155. Лаврук Т. П. Новітні особливості інтерпретативної репрезентації геополітичної дійсності. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія Міжнародні відносини. 2012. № 21. С. 26-32.
156. Левандовський В. Україна в геополітичних концепціях першої третини 20 ст. *Політична думка*. 1994. № 3. С. 52-60.
157. Леонтьев К. Восток, Россия и Славянство. М.: Эксмо, 2007. 896 с.
158. Лещенко Л. Національні інтереси України та її зовнішньополітична стратегія. *Політика і час*. 1993. № 7. С. 13-17.
159. Липа Ю. Всеукраїнська трилогія: У 2 т. Т. 1: Призначення України. К.: МАУП, 2007. 336 с.; Т. 2: Чорноморська доктрина. Чорноморський простір (Атлас). Розподіл Росії. К.: МАУП, 2007. 392 с.
160. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2 т. К.: Основи, 1994. Т. 1. 554 с.; Т. 2. 573 с.
161. Ліпкін В. А. Національна безпека України. Київ: КНЕУ, 2008. 552 с.
162. Літвін Л. А. Сучасні геополітичні концепції: висновки для України. *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 109-115.
163. Литвин С. Суд історії. Симон Петлюра і Петлюріана. К.: Видавництво імені Олега Теліги, 2001. 640 с.
164. Лотоцький С., Трохимчик С. Україна в світовому геополітичному просторі. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 192 с.
165. Ляшенко О. О. Встановлення зв'язків з провідними країнами Західної Європи як передумова інтеграції України у західноєвропейські і євроатлантичні структури. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. К., 2001. С. 127-135.

166. Мадіссон В. В., Шахов В. Л. Сучасна українська геополітика: навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. 176 с.
167. Манжола В. А., Андрущенко С. В., Денисенко К. Ю. Україна в європейському геополітичному середовищі. *Україна на шляху інтеграції до ЄС: сучасний стан та подальші перспективи*. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 100 (Частина 1). 2011. С. 37-48.
168. Манжола В. Европейская политика и Украина. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. Вип. 56. Ч. 1. С. 16-18.
169. Мартинов А. Німецько-американські відносини в контексті перспектив становлення нової системи міжнародного світо порядку. *Людина і політика*. 2004. № 1. С. 3-11.
170. Матвєєва О. Проблеми мондіалістської інтерпретації постглобалізму. *Наукові праці. Політологія*. 2016. Вип. 261. Том 273. С. 103–108.
171. Мельникова І. М., Мартинов А. Ю. Україна в новому геополітичному устрої Центральної та Південно-Східної Європи (90-ті роки ХХ століття). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. К., 2001. С. 95-110.
172. Митрофанова Оксана. Польща як стратегічний партнер України. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 153-160.
173. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич; К.: Видавнича фірма «Відродження», 2004. 487 с.
174. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы. К., 2001. 440 с.
175. Моргацький В., Дністрянський М. Геостратегічні інтереси в регіоні Західні Балкани у контексті нових геополітичних реалій. *Економічна та соціальна географія. Наукові записки*. 2018. № 1. С. 51-64.
176. Несук М., Репринцев В., Камінський Є. Україна в зарубіжних доктринах та стратегіях ХХ століття. *Політична думка*. 1995. № 2-3. С. 50-70.

177. Нечай М. І., Чередниченко О. Т. Російська стратегія і українська перспектива. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. К., 2001. С. 74-95.
178. Остроухов В., Петрик В. До проблеми забезпечення інформаційної безпеки України. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 135-141.
179. Паламарчук О. М. Наукові категорії геополітики і досвід аналізу геополітичного положення країни. *Стратегічна панорама*. 2000. № 1-2. С. 50-59.
180. Паламарчук О. М. Теоретико-методологічні засади дослідження геополітичного положення України. *Український географічний журнал*. 1998. № 1. С. 19-23.
181. Панарин А. С. Стратегическая нестабильность в XXI веке. Москва: Эксмо, 2004. 636 с.
182. Панченко Ж. О. Геополітичне позиціонування України в процесах євроінтеграції: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К., 2006. 19 с.
183. Парахонський Б. О. Місце та роль України у сучасному геополітичному просторі. *Стратегічна панорама*. 1998. № 1. С.35-42.
184. Парфенов Олександр. Українсько-румунський діалог: без права на помилку. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С.141-147.
185. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. Київ: НІСД. 432 с.
186. Петлюра С. Народе український: Вибрані статті, листи, документи. Харків: Лівий берег, 1992. 149 с.
187. Петлюра С. Статті. К.: Дніпро, 1993. 341 с.
188. Петрінко В. Взаємини України та Румунії у контексті геополітичних процесів Чорноморського регіону. *Relatii romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate / Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність*. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean, 2009. С.245-249.
189. Петрінко В. Нова геополітична ситуація у Центрально-Східній Європі та українське питання в російській геополітичній науці. *Науковий вісник*

Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Випуск 3. Ужгород: СМП «Вісник Карпат», 2006. С.68-74.

190. Петрінко В. Україна в геополітичних дослідженнях З. Бжезінського. *Сучасна українська політика*. К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. Вип. 24. С. 268-282.
191. Пінцак Вадим. Політика України у врегулюванні Придністровського конфлікту. *Нова політика*. 2002. № 2. С. 25-27.
192. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Друге видання. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 496 с.
193. Плохій С. Остання імперія: Занепад і крах Радянського Союзу. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 512 с.
194. Побережний Володимир. Геополітичний простір України в історичній ретроспективі. *Нова політика*. 2002. № 2. С.48-51.
195. Побережний Володимир. Туреччина у зовнішній політиці України. *Нова політика*. 2001. № 3 (35). С. 29-33.
196. Приходько В. Стратегічні дослідження перспектив співробітництва України з державами Центрально-Східної Європи в контексті євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми стратегії розвитку України (науковий збірник)*. 2003. С. 29-49.
197. Проскуріна О. Інформаційна стратегія України в сучасному геополітичному просторі. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 137-144.
198. Ребет Л. Теорія нації. Львів, 1997. 192 с.
199. Рудич Ф. Геополітичний вимір президентських виборів 2004 року. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 3-17.
200. Рудич Ф. Місце і роль України в сучасному геополітичному просторі. *Нова політика*. 1998. № 5 (19). С. 18-23.
201. Рудич Ф. Украина, Россия, Белорусь в новом геополитическом пространстве: варианты политической модернизации. *Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї / Редколегія: М. Михальченко, В. Андрущенко, Ф. Рудич. К., 2000. Вип. 2. С. 45-63.*

202. Рудич Ф. Україна в геополітичному контексті. *Віче*. 1998. № 11. С. 3-20.
203. Рудич Ф. Україна, Росія, Євроатлантика: деякі аспекти взаємовідносин. *Людина і політика*. 2000. № 3. С. 40-44.
204. Русанова М. Класична геополітика як наука, що сприяє створенню імперій: критичний зсув у дослідницькій парадигмі геополітики. *Гілея*. Науковий вісник. Збірник наукових праць. 2013. Випуск 74. С. 400-402.
205. Русский мир. Геополитические заметки по русской истории. М.: Эксмо; СПб: Terra Fantastica, 2003. 864 с.
206. Савицкий П. Н. Континент Евразия. Москва: Аграф, 1997. 464 с.
207. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України / Видання 3-тє, доповнене. К.: ПП Сергійчук М. І., 2008. 560 с.
208. Сергійчук В. Українські державники: Митрополит Андрей Шептицький. Вишгород: ПП Сергійчук М. І., 2015. 440 с.
209. Сергійчук В. Українські державники: Симон Петлюра. К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. 568 с.
210. Сирота М. Д. Україна в геополітичному просторі третього тисячоліття / 2-ге видання. К.: Пульсари, 2007. 216 с.
211. Скороход Л. І., Скороход Ю. С. Політика України на Близькому Сході: здобутки та перспективи. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. К., 2001. С. 170-189.
212. Снігир О. Україна у геополітичних концепціях Європейського Союзу : динаміка «об'єкт-суб'єктних» відносин : Автореф. дис... канд. політ. наук : 21.01.01 – основи національної безпеки держави [Електронний ресурс]; Національний інститут стратегічних досліджень; Національний інститут проблем міжнародної безпеки. К., 2004. 16 с.
213. Ставицький А. Вплив сучасних геополітичних викликів на економічну безпеку держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 4 (199). С. 45-55.

214. Старосольський В. Теорія нації / Передмова Ірини Кресіної. Нью-Йорк: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка; К.: Вища школа, 1998. 143 с.
215. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. Власика О. С. К.: НІСД, 2002. 864 с.
216. Тер Ф. Україна на ментальній мапі Європи. *Критика*. 2005. Ч. 9. С. 5-8.
217. Трубецкой Н. Наследие Чингисхана. М.: Эксмо, 2007. 736 с.
218. Україна в сучасному геополітичному просторі. *Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку* / За ред. Ф. М. Рудича: Навчальний посібник. К.: Парламентське видавництво, 2002. С. 279-295.
219. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф. М. Рудича. К.: МАУП, 2002. 488 с.
220. Україна і Росія: хроніка взаємин: В 2-х т. Т. 2. 2004 – 2007 рр. / Авторі-упорядники: Соколов В. М., Стьопін А. О., Василенко С. Д. та ін. Одеса: Астропринт, 2007. 552 с.
221. Україна: крок у ХХІ століття (соціально-політичний аналіз) / В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. І. Мостяєв (упоряд.) та ін.; НІСД, Укр. ін-т філософії НАН України. К.: Луцьк, 2002. 288 с.
222. Фукуяма Ф. Америка на распутье. Демократия, власть и неоконсервативное наследие. М.: Издательство АСТ; Издательство «Хранитель», 2007. 282 с.
223. Фукуяма Ф. Великий краї. Людська природа і відновлення соціального порядку. Львів: Кальварія, 2005. 380 с.
224. Фукуяма Ф. Великий разрыв. М.: Издательство АСТ, 2003. 474 с.
225. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції / переклад з англ. Романа Корнута. 2-ге видання. К.: Наш формат, 2019. 576 с.
226. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и путь к процветанию. М.: Издательство АСТ – Ермак, 2004. 730 с.
227. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. М.: Издательство АСТ; Издательство «Ермак», 2004. 588 с.

228. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции. М.: Издательство АСТ; ОАО «Люкс», 2004. 349 с.
229. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / переклад з англ. Тарас Цимбал і Роман Корнута. К.: Наш формат, 2019. 608 с.
230. Хабермас Ю. Расколотый Запад / Пер. с нем. М.: Издательство «Весь Мир», 2008. 192 с.
231. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: Издательство АСТ, 2003. 603 с.
232. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва: АСТ, 2003. 603 с.
233. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. М.: РОССПЭН, 2003. 368 с.
234. Харпен М. Х. Ван. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого. Харків: Віват, 2015. 304 с.
235. Чекаленко М. Д. Зовнішня політика України: підручник. Київ: Либідь, 2006. 712 с.
236. Челлен Р. Государство как форма жизни. Москва: РОССПЭН, 2008. 320 с.
237. Шаблій О. Україна у сучасних геополітичних концепціях. *Україна та глобальні процеси: географічний вимір* : Зб. наук. пр.: В 3 т. К.; Луцьк, 2000. Т. 1. С. 68-72.
238. Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 352 с.
239. Шепелєв М. Східноєвропейський геополітичний простір: анізотропність як властивість його організації. *Нова політика*. 1998. № 1 (15). С. 43-46.
240. Шмаленко Ю. І. Геополітичні концепції українських вчених на початку ХХ ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія Держава та армія. 2007. № 584. С. 38-43.
241. Шульга М. А. Російський дискурс геополітики. К.: Вид. ПАРАПАН, 2006. 524 с.

242. Шульга Марина. Геополітичні виміри української євроінтеграції в уявленнях російських науковців. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 138-147.
243. Шульга Марина. Геополітичні інтенції російських цивілізаційних концепцій. *Політичний менеджмент*. 2008. № 5. С. 141-150.
244. Шульга Марина. Європа та «інші». *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 157-165.
245. Шульга Марина. Критерії європейської ідентичності. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 139-147.
246. Шульга Марина. Поняття геополітичного образу в сучасній російській геополітиці. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 139-147.
247. Шульга Марина. Цивілізаційна рубіжність України у дзеркалі російської науки. *Політичний менеджмент*. 2007. № 6. С. 106-114.
248. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат: політико-економічний та секторальний аналіз. Львів: Світ, 2011. 399 с.
249. Янчук О. Пороги вічності Юрія Липи. *Українська культура*. 2000. № 3. С. 32-33.
250. Attali J. Lignes d'horizon / J. Attali. – Paris, 1990. – 216 p.
251. Attali J. Ukraine : sont ils tous devenus fous? [Електронний ресурс] / J. Attali // Blogs. – Режим доступу : <http://marcrousset.over-blog.com/article-ukraine-sont-ils-tous-devenus-fous-selon-jacques-attali-123114753.html>.
252. Brzezinski Z. Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power [Електронний ресурс] / Z. Brzezinski. – New York, 2012. – Режим доступу : <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew.-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>.
253. Huntington Samuel P. The Clash of Civilizations [Електронний ресурс] / Samuel P. Huntington // Foreign Affairs. – Touchstone, 1993. – Режим доступу : <http://online.sfsu.edu/mroozbeh/CLASS/h-607-pdfs/S.Huntington-Clash.pdf>.

254. Huntington Samuel P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order [Электронный ресурс] / Samuel P. Huntington. – Harvard University Printed, 1996. – Режим доступа : http://www.academia.edu/4610592/Samuel_P_Huntington_The_Clash_of_Civilizations_and_the_Remaking_of_World_Order_1996.
255. McKew Molly K. Putin's global ambitions could destabilize Europe [Электронный ресурс] / Molly K. McKew, Gregory A. Maniati // The Washington Post. – March 18, 2014. – Режим доступа : https://www.washingtonpost.com/opinions/putins-global-ambitions-could-destabilize-europe/2014/03/18/69abb2a2-aec5-11e3-9627-c65021d6d572_story.html?utm_term=.84f30a2d8c78.
256. Nye Joseph S. The Russian Connection Between Syria and Ukraine [Электронный ресурс] / Joseph S. Nye // Belfer Center for Science and International Affairs. – February 17, 2016. – Режим доступа : <https://www.belfercenter.org/publication/russian-connection-between-syria-and-ukraine>
257. Robertson R. Beyond the discourse of globalization. *Glocalism : journal of culture, politics and innovation*. 2015. №1. P. 1–14.
258. Robertson R. *European Glocalization in Global Context*. Palgrave Macmillan UK, 2014. 225 p.
259. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture *Journal of World History*. 1994. Vol. 5, No. 1. P. 158–160.
260. Robertson R. Interpreting Globality. *World Realities and International Studies*. PA : Pennsylvania Council on International Education, 1983. P. 7–20.
261. Wallerstein I. Merkel and Putin: Ukrainian Diplomacy [Электронный ресурс] / I. Wallerstein // Immanuel Wallerstein : Personal website. – September 1, 2014. – Режим доступа : <https://www.iwallerstein.com/merkel-and-putin-ukrainian-diplomacy>.
262. Wallerstein I. The Geopolitics of Ukraine's Schism [Электронный ресурс] / I. Wallerstein // Immanuel Wallerstein : Personal website. – Feb. 15, 2014. – Режим доступа : <https://www.iwallerstein.com/geopolitics-ukraines-schism>.

263. Wolfowitz P. Defense Planning: Guidance [Електронний ресурс] / Paul Wolfowitz // National Security Council : Official website. – Режим доступу : <https://www.archives.gov/files/declassification/iscap/pdf/2008-003-docs1-12.pdf>.
264. Александр Дугин: «Началась Великая Война Континентов» [Електронний ресурс] // Пражский Телеграф. – 9 апреля 2014 г. – Режим доступу : <http://ptel.cz/2014/04/aleksandr-dugin-nachalas-velikaya-vojna-kontinentov>.
265. Александр Дугин: Нам нужна свободная Украина [Електронний ресурс] // Информационно-аналитическое издание «Украина.ру». – 20 октября 2017 г. – Режим доступу : <https://ukraina.ru/exclusive/20171020/1019404891.html>.
266. Баган Олег. Україна ХХІ століття: геополітичні виклики [Електронний ресурс] / Олег Баган. – Режим доступу: Сурма козацький журнал // <http://universum.lviv.ua/journal/2010/6/dnistr.htm>
267. Джозеф Най: Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх [Електронний ресурс] // Главком : Офіційний веб-сайт. – 14 березня 2011 р. – Режим доступу : <https://glavcom.ua/publications/113741-dzhozef-naj-jakshcho-u-susidiv-ukrajini-rizne-bachennja-politiki-dosit-vazhko-pidibrati-shljah-jakij-zatsikavit-vsih.html>.
268. Дугин А. Евразийство как политическая философия [Електронний ресурс] / А. Дугин // Александр Дугин : Персональный сайт. – Режим доступу : <http://dugin.ru/video/aleksandr-dugin-evraziystvo-kak-politicheskaya-filosofiya>.
269. Збигнев Бжезинский: прогноз об Украине и России [Електронний ресурс] // Телеканал «Интер» : видео с экрана. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=4zWwFy_JeWo.
270. Кінець історії? Американський політолог Френсіс Фукуяма – про майбутнє України : Анонс [Електронний ресурс] // Новое Время : Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/ukraine/dialohi-pro-majbutnje-z-frensisom-fukujamoju-vidomij-amerikanskij-politoloh-pro-provali-ta-uspikhi-ukrajintsiv-2463862.html>.

271. Фукуяма: Перемога України над популізмом має значення для Європи [Електронний ресурс] // Українська правда. – 30 березня 2018 р. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/30/7176236>.
272. Фукуяма: Україна у глобальній битві за демократію – на передовій [Електронний ресурс] // Радіо Свобода : Офіційний веб-сайт. – 23 серпня 2016 р. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/27941881.html>.